

A. 768

O'Kallias.
(*M. J. Eiseni conjugatus*).

Lindanisast Tallinna.

Rahvaluuleline arutus.

Kirjutanud
M. J. Eisen.

Tallinnas
August Busch'i trükitöjas trükitud

1901.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 23 Марта 1901 г.

Печатано въ типографіи Августа Бушъ, Ревель,
Вышгородъ № 8.

Gesfõna.

Gesti Postimehe õhtused kõned 1897 nr. 43, 46—52 tõiwad E. Brunbergi julest lühikeste kirjelduse Tallinna minewiku kohta. Niisama ilmusiwad E. Brunbergi poolt Gesti Postimehe Ülestõusmise pühade Albumis 1900 „Teated Tallinna kirikute ajalooft.“ Mõlemad kirjutused puutuwad ainult Tallinna ajalugu, Lindaniast lähewad nad waitides mööda. Ei ime ka: Lindanisa ajalooft ei tea me ülepää muud kui selle lõpetust, kõik muu seisab pimeduse peite all. Kus ajalugu aga waitib, seal astub tihti rahwaluule asemele. Iseäranis Lindanisa minewiku seletuses on rahwaluule ütlemata tegew olnud. Küll ei jõua rahwaluule teated oma wäärtuse poolest ajaloo teadetega wõitu joosta, kuid tähele tuleb neid ajaloo teadete puudusel ometi panna. Mis siis rahwas Tallinna ajalooft enne selle algamist 1219 aastal kõneleb, seda olen katsumud järellseiwates kirjutustes kokku wõtta ja lugijatele Tallinna minewiku tundmise täiendamiseks pakkuda. Teab mõni lugija veel rahwaluulest mõnda juhtumist, mis Lindanisa ehk Tallinna olu ennemuistjel ajal seletab, olgu hea, andku seda nende ridade kirjutajale ainete täiendamiseks teada.

Toompää ja Ülemiste järwe sündimine.

Kaugelt näen koda kaswawat,
Kalewite kaljulinna:
Tammed müüridel tugetsi,
Kaljurahnud seinad kattedes,
Tommingad toa tagana

laulab Kalewipoeg (I, 48—52). Misjugune see kaljulinn on, seda Kalewipoeg tähendatud kohas ära ei seleta, aga ilma pikema uurimiseta saame warsti aru kätte, et tähendatud sõnad midagi muud ei tähenda kui Tallinna. Pulk waatab mine-wisku tagasi ja ta silma ette kerkib terve isamaa wägewama linna ajalugu. Siiski ta film ulatab veel kaugemale kui ajalugu: see näeb

Muistse aja mälestusi,
Muistse põlwe pärandusi,
Muistse õnne õilmekefi,
Muistse sõna sünnitusi,
Muistse laulu lunastusi.

Muistsete mälestuste poolest on Tallinn rikkam kui wäewalt mõni muu paik meie maal. Ei ulata ka Tallinna ajalugu liig kaugemale, seda kaugemale

ulatawad ometi rahwaluule mälestused. Mis need Tallinna kohta kõnelewad, jeda tahame allpool tähele panna.

Looduse kohta Tallinna ümberkaudu ennemuiste ei anna rahwaluule küll otsekohe mingisugust otstust, aga nende wäheldaste näpunäidete nõjal, mis me talt saame, wõime arvata, et see hoopis teist moodi olnud kui praegu. Teab ju rahwaluule ometi aegadest rääkida, mil weel tore Toompää puudus ja Ülemiste järwe ei tuntud. Ilma Ülemiste järweta ja Toompäata ei tohiks meie päiwil Tallinna tõesti mitte kaunimaks nimetada, kuid kes teab, kuidas oli lugu ennemuiste? Ehk leidus nende asemel mõnda muud kaunidust. Arwata tohib, et Kalew ja Linda Tallinna ümberkaudu sagedasti wiibisid, kui ka Tallinnast enesest weel jälgegi ei leitud. Igapidi pidi Linda Tallinna ümberkaudust maad hästi tundma, sest ega ta muidu Kalewile sinna poleks hauda walmistanud. Oleks kohal kaunidus puudunud, oleks Linda küll waewalt kaasale Tallinna wiimaseks puhkepaigaks walinud.

Kalewipoja lugulaul kõneleb nimelt, et kui wana Kalew suri, siis Linda teda esiti 7 ööd ja päewa taga leinas. Nädalise leinamise pääle hakkas Linda kaasale hauda kaewama:

Kaewas walmis kena kalnu,

Sängi halja muru alla

Kümnne sülla sügawaks! (II, 351—354)

Kus Kalew suri, jeda ei kuuluta Kalewipoeg. Üks rahwalaul teab ometi, et üks tüdruk Kalewi Holepi wõi Olepi mäel ära tapnud.*) Kus niisugune Olepi mägi olnud, jeda meile ei ütelda. Holep,

*) Neus, Estnische Volkslieder I, 2.

Olep ja Olew lähewad oma olemise ja kõla poolest täiesti ühte. Me wõiksime siis niisama hästi ütelda, et Kalew Olewile mäel tapetud wõi surmud. Kreuzwaldi lugulaul ei tea tapmisest kõige wähematgi, waid lajeb Kalewi alles pika põdemise järele furra. Wäga wõimalik, et rahwalaulu Olepi mägi sedasama mäge tähendab, kus Olewiste kirik seisab, sest omast kohast seisab kirik ju mäekünka otsas. Oletada wõib igapidi, et Kalew wist Tallinna ligidal siit maailmast lahkus. Kalewipoeg ei tähenda nimelt kufagilgi kätte, et Kalewit kaugele oleks matta wiidud. Üteldakse lihtsalt: suri ja maeti maha. See ütlus annab põhjust arvata, et mõlemale sündmusele Tallinnas wõi selle ümberkaudu peame aset otsima. Matuse kohaks tunnistab lugulaul aga selge sõnaga Tallinna.

Kalewipojast kuuleme, et Lindale kolmekuulise leinamise järele mõnus mõte pähe tärkas: ta tahtis tulewikule mehise mälestusmärgi Kalewist järele jätta, mälestusmärgi, mis rahwal aastatuhanded silma ees seisaks. Kalewi haua oli Linda esiotsa maapinna kõrguseks teinud, nii et kohta keegi wõõras ära ei tunnud. Selle poolest pidi lugu muutumata. Linda hakkas agarasti Kalewile kalmukün-
gast ehitama. Kiwa ja kaljusid kandis ta kofku Kalewi hauale, kandis jeni kofku, kuni wiimaks kofku kantud kiwidest mägi sündis. Seda mäge hüüti esiotsa Kalewi kalmuks, Kalewi hauaks, hiljemini hakati jeda aga Toompääks kutsuma. Wiimast nime kannab mägi tänapäewani. Toompää all puhkab siis wana Kalew wiimast und.

Kui Linda Toompää tarwis kiwa ja kaljusid kofku wedas, juhtus talle ühel päewal õnnetus. Lugalaul teatab, et Lindal kiwi juufsepaeltest maha

libijenud, rahwafuu aga tähendab, et Lindal põllepaelad kattenud ja kiwi maha langenud. Kiwi otša maha istudes puhkeb Linda nutma. Reed Linda leinapisarad käiwad Wäinämöise pisaratest üle. Sest

Silmalauge wesi walgus
Laiaks loiguks lagedale,
Loigust tõuseb tiigikene,
Tiigist jälle järwekene. (II, 447—450)

See filmawee järwekene ei lange kõige pisemate kilda. Mine Lasnamäele ja waata jäält Ülemiste järwe, siis näed, kui palju Linda nutnud. Wett mõid werstade wiisi mõõta. Praegune Tallinn saab Linda filmapisaratest enesele elutarwituseks wett ega jõua neid pisaraid ometi mitte wähenadata.

Kiwi, mis Linda põllest maha libijenud ja mille otšas leinaja istunud, seisab praegu alles järwe ääres. Sõidad raudteega järwe äärest mööda, waata, järwe ääres näed. Ehk käid hobusega teed, tee, nagu Kreukwald õpetab: puhka hobu järwe kaldal, wiida aega kiwi ääres, mõtle muistsid lugusid, Kalewi põlwe käikusid!

Teisindi järele ei mõi ometi Ülemiste järwe kiwi jugugi Linda kiwiks nimetada. Palju enam tulla teda Kalewi omaks — õigem küll Kalewipoja omaks — lugeda.*) Kalew tahtnud Riiaist kiwiga Olewiste kiritu pihta wijata, kuid kiwi pole trehwanud, waid langenud Ülemiste järwe. Säälskeista ta praegu alles.

H. Neus**) tunneb veel ühe teisendi. Selle teisendi järele on tuttan kiwi Olewki kiwi. Kirikut

*) J. Jung, Muinasaja teadus Gestraste maalt II, lehekülg 68.

**) Nevals sämtliche Namen. Ih. 61.

ehitades juhtub Olewile ühel päewal kätte kiwi, mis kufagile kiwiku ehitamiseks ei kõlba. Olew wihastab kõlbmata kiwi üle ja wiskab ta enesest eemale. Kiwi langeb Olewile wiskamisest Ülemiste järwe, kus ta praegu alles seisab.

Viimaks olen weel ühe teisendi kuulnud, mis wanapagana kiwiviskajaks teeb. Wanapagan tahab kiwi Tallinna wisata, aga kiwi sattub enne Ülemiste järwe.

Teisendid ei saa oma iluduse poolest kangeltsi Kalewipoja jutu wasta. Kalewi kalmu ehitus ja Linda leinamine tulewad otse helmeteks naese armastuse ajalooos mehe wasta arwata. Kalewi kalm — Toompää — ja Ülemiste järw annawad jäädawalt maailmale tunnistust, misjuguise kalli waranduse Linda kaotanud.

Toompää ja Ülemiste annawad aga ühtlasi ka tunnistust Linda jõuu kohta — olgu mööda minnes öeldud. Waljusti kuulutawad mõlemad kohad, et Kalewil Kalewivääriline naene olnud. Ei Kalewipoja lugu ega rahwajuu awalda Linda suurust möödu järele.

Wististi pidi aga Linda oma suuruse poolest Koljati üle lööma, — kui luba nii ütelda. Mõtles ometi nende kiwide pääle, mis Linda Toompää tegemiseks kofku kandis! Pane meie päiwil 1000 meest tööle, nad ei jõuaks aastaga teist Toompääd üles ehitada. Küll ei nimeta rahwaluule, kui kuu Linda Toompää tegemise kallal töös wiibinud, aga wäga kuu wist see kesta ei mõinud. Ja oleks Linda aastate kaupagi Toompää kallal tööl higistanud, nagu wanaaegne rahwas Egiptuse piramidide kallal, igapidi annaks mägi Linda jõuust ometi mõnuja tunnistuse. Meie aja naesed ei jõuaks

külil sajabesi tihti ühtainust kiwi liigutada, mis Linda üksi kandnud!

Viimaks mõtle veel nende filmade pääle, mis Ülemiste järwe täie wett jõuawad nutta. Tõesti, meie aja inimesed kahanewad Lindaga wõrreldes wäikseks nagu jääsed. Lindat tuleb seda wiisi külil niisamajuguseks wõi suuremaks arvata kui Gulliveri nähtud hiiglanased oliwad.

Ujahammas on sajad aastad Linda mälestusemärkide kallal Tallinnas tööd teinud, aga häwitada pole ta neid ometi jõudnud. Külil on Ülemiste wett vähendatud, aga endise wõimuga wahutawad ometi veel ta laened. Külil on Toompääst mõnigi tükk maha pudenenud, aga uhkelt tõstab ta ometi pää taewa poole ja waatab nagu kuningas üle Gestimaa. Toompää mägi ja Ülemiste järw kuulutawad meie aja rahwale ja tulewasele põlwele ärawäsimata: naene, kes sarnased mälestusemärgid oma mehele muretseb, on wäärt, et ta mälestus põlwest põlweni laste südameses edasi elab! Rihutagu ta eeskuju isamaa tütreid alati niisamajugusele armastusele ja truudusele! Siis saawad Linda tütreid ja pojad wahwaks ja tugewaks ja nende käsi käib alati hästi! — Tornid Kalewi kalmul õpetawad aga rahwast südameid taewa poole pööрма, ja kella heli, mis kalmu tornidesse taewa poole kõlab, kuulutab linnale ja maale: Jumalaga üksi käib ju käsi hästi. Otsige seda taga, mis ülewel! Kui te seda teed käite, siis jätate enestest kõige kaunima mälestusemärgi maha!

Olewipoja linna ehitamine.

Linda on küll Toompää ehitanud, aga ilma mingisuguse ehteta seisab see mälestuskeskne. Võib olla, et Linda mäe otsa mõne puu istutas, tammed müüridele toefsi, tommingad toa tahaje, aga neist ei saa koha kaunistuseks küll. Linda poeg Kalewipoeg hakkab varsti taadi kalmu kaunistuse päale mõtlema. Kaunistaks kalmu ehteks peab Kalewipoeg linna.

Kes teab, kas oleks Kalewipoeg suurte tööde pärast kalmu kaunistamist nii pea võinud käsile võtta, kui mitte iseäralik õnneline juhtumine appi poleks tulnud. Wirst jõuavad sõjasõnumid Kalewipoja juurde: waenlane on maale tunginud. Kalewipoeg kohe mõtlema, et tarwis „kindlat seina ja mõnusaid müürisid“ ehitada

Varjupaigaks wanadele,
Rahu-urkaks raukadele,
Peidunurgaks piigadele,
Kaitsetoaks käharpäile,
Kutukambriks nõrkadele,
Leinakojaks leskedele.

Linna ehitamise nõuu tuleb siis Kalewipojale. Ja mitte ühte linna ei taha ta ehitada, waid mõnda. Esimene neist peab aga nimelt „eide iluks, taadi kalmu kaunistuseks kalju päale kaswama,“ teise sõnaga veldud: esimesest peab hilisem Tallinn saama.

Wanaaegsed meie maa linnad walmistati suuremalt jaolt puust. Puust linna tahab siis Kalewipoeggi ehitada. Riisuguse linna ehitamiseks tarwitab ta laudu. Kust aga laudu võtta?

Tarwis Pihkwaſt tooma minna. Miks aga nii kaugelt tooma minna? Kas laudu ligemalt saada ei olnud? Wiſt mitte. Küll ei puudunud meie maal metſi, aga küll ehk puudus laudu. Arwata tohib, et lauajaagimise tööd weel hästi ei tuntud. Wõi kui ehk tunti, siis ſaeti käſitſi, ſaeweskid ega masinaid igapidi weel ei leitud. Mõneſt käſitſi ſaetud lauast ei mõinud aga Kalewipoeg ialgi uut linna walmis ehitada. Niisugune põhjus ſundis küll Kalewipoega Pihkwaſt laudu muretſema. Sää! laob ta enesele enam kui 20 koormat kümneſülla pikkuſi laudu ſelga ja ſammub, laaukoorm ſeljas, otſekohe Peipſiſt läbi Kalewi kalmu künka poole.

Enne aga kui Kalewipoeg laudadega ſihile jõuab, tuleb äpardus. Peipſi ſortſi pojad kipuwad Kalewipoja kallale. Et Kalewipoja mõõk warastatud, haſtab ta ſortſi poegadele laudadega pihta laduma. Laua laua järele mõtab Kalewipoeg koormast ja annab pihta. Aga waewalt on hoop antud, kui ju laud pooleks. Laua koorm kipub lõppema, aga uue jõunga tungiwad waenlaſed Kalewipoja kallale. Sää! antakſe mõitlejale nõuu: Serwiti! Serwiti! Serwiti lauaga pihta ladudes mõidab Kalewipoeg waenlaſed warsti.

Mõne üle jäänud lauaga ei makſa Kalewipojal enam taadi kalmule minna. Teiſt korda mõtab ta Pihkwa tee ette, uueſti läheb ta ſäält laaukoormat tooma. Mõne imelikſu juhtumise järele jõuab ta teiſe laaukoormaga wiimaks õnnelikult koju. Kus ſee Kalewipoja kodu on, ſeda meile ei kuulutata, aga kõige ſelle järele, mis muidu kuuleme, peame oletama, et hiljemas Tallinnas wõi Tallinna ligidal.

Koju õue jõudes leiab Kalewipoeg küla-
lise eest.

Kaugelt tulnud külaline,
Wõõras meesi astus wasta.
(XV, 459—460).

Külaline warsti laudu enesele paluma. Kalewi-
poeg ei pruugi kuu kahewahel olla, mis wõõras
laudadega tegema hakkab. Wõõras ise annab
warsti seletuse.

Mina meister linnalooja,
Kindla koha kaswataja,
Tugewa torni tegija.
(XV, 502—504).

See linna ehitajameister on Olewipoeg,
nagu hiljem kuuleme. See kottujuhtumine Olewipo-
jaga on õnneks Kalewipojale. Kalewipoeg peab
ise ehk paremini ära tundma, et temast enesest
linna ehitajat ei saa. Jõudu on tal küll, aga
linna ei ehitata üksi jõuga üles. Linna ehitus-
nõuab tarkust. Tarkusega ometi ei wõi Kalewi-
poeg niisama hoobelda nagu jõuga. Esmese
lauakoorma peksab ta ilmaaegu puruks, ei oska
lauaga serwiti lüüa, enne kui talle jaks õpetust
antakse. Tema on jõumees, Olewipoeg aga
tarkusemees. Tarkusemeest tarvitab linna ehitus.
Sellegärast annab Kalewipoeg linna ehituse warsti
Olewipoja hooleks. Ometi mitte täiesti. Olewipoeg
hakkab linnaehitajaks meistriks, Kalewipoeg
ta julaseks. Kalewipoeg teeb seda ja muretsseb
seda, mis meistril tarwis. Tarkus ja jõud käsi-
käes alles wõiwad suured tööd korda saata,
mõlemad ükssikult aga ei jõua kuigi kaugele.

Enne kui Olewipoeg tööle hakkab, paastub ta
ja käib üku kivil ohwerdamas. Pääle selle paneb

ta laastud kahte hunnikusse ja lasab sipelgaid enesele aru anda, kuhu inimestele elukohte ja kuhu loomadele lautasid ehitada. Linna ehitusel peawad siis sipelgad ehitamise kohad kätte näitama, kuna muidu kirikute ehitamisel see amet alati hārgade wõi lehmade hooleks langeb.

Nende eestööde järele algab nüüd päris ehitamine. Olewipoeg kaewab ja raiub ja paneb aluse. Küll ei nimetada ta abimehi, aga me teame ometi, et ta niisugust suurt tööd abimeesteta ei tee. Nimitult ühest abimehest rāāgitakse, ja see üks on Kalewipoeg. Kalewipoeg ometi ei wõta otsekohe linna ehitamisest osa, waid kannab ainult aineid kätte.

Koorma kaupa laudasida
Pikal teel Peipsi tagant,
Tüwikuida tuhandida
Wana Taara tammikusta,
Randis kiwa kaugemalta,
Merekalbalt kaljusida,
Munakiwa murumaalta,
Murdis paasi maapõhjast.

XV, 596—604.

Saab meie ajal sarnane suur ehitus ette wõetud, siis teeksiwad Kalewipoja tööd laewad ja raudteed ära. Need weaksiwad tarwiliku jao ehituse aineid kottu. Olewipoja linna ehitusel ometi ei panda ühtgi laewa ametisse, Kalewipoeg üksi toimetab kõik selle töö ära. Ülepää näikse Olewipoeg Kalewipoja sarnane mees olevat. Eugulaul seda nii selgesti kätte ei tähenda, küll aga muu rahwaluule. Muust rahwaluulest kuuleme, et Olewipoeg kiwi Tallinast Tori jõkke wiskab, niisama jälle, et ta wajara tarwikorral Narwa heidab ja ise Narwas, jah ko-

guni Suurjaares jõomas käib. Jälle korra wistab ta kirwe käest Keilasfe. Mees, kes seda kõik jõuab, peab Kalewipoja sarnane olema. Sellepärast on väga võimalik, et linnameister linna niisama üksi ehitab kui Kalewipoeg talle üksi ehitamise aineid kätte weab. Jõud üheskoos tarkusega teeb tööd ja niisugune töö peab edenema, linna ehitus jõudjasti kaswama.

Kui kaua uue linna ehitus kestnud, ei kõnelda meile kusagilgi. Enne weel kui uus linn täiesti valmis sai, tuli takistus wahela. Kalewipojale tar- kas nõuu meelde, maailma otja waatama minna. Seks tarwitaab ta aga laewa. Jse Kalewipoeg seda ehitada ei oska, jälle peab Olewipoeg appi astuma. Linna ehitus peab pooleli jääma, laewa ehitus al- gab. Ja Olewipoeg näitab, et ta niisama osawalt laewa nagu linna ehitab.

„Dennuf“ annab tunnistust, et ta otstarbe kohane on. Hõbe-ehited tulewad Dennufist maha kärpida, neid peame küll ainult luule fingituseks lugema, järele jääb ometi tubli tammine laew, mis „farraga karastatud, rauaga rautatud ja wasega walmistatud.“

Dennufi ehitamise kohta ei anna rahwa- luule meile mingisugust teadust. Oletada wõime ometi, et see säälsamas sündis, kuhu uus linn ehi- tatud, siis praeguse Tallinna kohal. Siin oli uue linna jaoks juba ennegi kõiksugu aineid koos, meri käepärast ja sügaw küll ja seepärast wõis laewa- ehitamise töö siin kõige paremini edeneda. Seega oleks linna ehitusega Kalewi kalmul ühtlasi laewa ehitus käsitäes käinud.

Nüüd oleks aeg uut linna edasi ehitada olnud, aga uued takistused astuwad teele. Eõjawanter

hakkab jälle weerema. Olewipoeg peab Kalewipojaga seltsis sõtta minema maad ja rahwast waenlaste eest kaitsma. Ja waewalt saab waenlastest wähe rahu, kui ju Kalewipoeg meistrit sunnib esialgulise tauba järele muidgi linnu ehitama. Olewipoeg paneb kae uuesti tööle. Jaanilinn Harjumaal, Alulinn Alutaga ja Tartu annawad ta tegewusest tunnistust. Wiimase kohta ei ole Olewipoja ehitus ometi igapidi kindel. Kalewipoeg tahab küll Emajõe kaldale Taara tammikusse linna ehitada lasta, aga kas Olewipoeg selle tahtmise tõesti teoks teinud, seda me ei tea.

Olewipoeg asub Jaanilinna, Sulewipoeg Alulinna, Kalewipoeg aga isa kalmukünkale ehitatud linna, kellele ta „Lindaniisa“ nimeks paneb. Lindaniisa hakkab rohkesti kasuma: rahwast woolab rohkesti linna elama. Alalised sõjad ei anna maal rahu. Sellespärast lähewad nii mõnedgi Kalewipoja uude linna warju otsima, et sõda jääl enam häda ei saaks teha.

Kalewipoeg jääb mõneks ajaks Lindaniisasse puhkama. Paraku ei tarwita ta puhkamise aega uue linna kasuks. Kalewipoeg hakkab palju enam rõõmupidusid pidama, hakkab priiskama ja praskima. Sõpradega seltsis hüüab ta Lindaniisas:

Joogem, joogem, wennikesed,
Maitsegem mõdu magusat,
Hullagem humalassa,
Hõisakem õlletannulla,
Pikkade pidude peetril!
Siis saab õnne õitsemaie,
Armjam aega algamaie! (XIX, 776—785.)

Loodetud õnneaja asemel astub õnnetus kiirel sammul. Kalewipoeg annab Lindaniisale oma joo-

misega esmalt halwa eesmärti ja teijets waenlastele mahti maale tulla rahwast hāwitama. Kolmandaks kingib Kalewipoeg weel rahwa kõige talima wara ära. Siin Lindanisa tornis leidub ahelatesse pandud raamat, kuhu wana Kalew kõiksugu tarkust kirja lastnud panna. Selles raamatus seisab rahwa priius. Selle raamatu nõuab Lapu tark Warak enesele waewapalgaks. Kalewipoeg, kes jõuu oma kääwarreks teinud, ei tea raamatust midagi ega tahagi teada. Sedamaid käsib ta Warakat wõtta, mis Warak himustab. Tarkusemees Olewipoeg hoiatab küll hoolega Kalewipoega: Lase enne waadata, kui oma ära annad. Ega wanataat kirja muidu poleks lastnud ahelasse panna, kui jään lastulikka asju sees ei seisaks! Aga Kalewipoeg ei hooli hoiatusest: ta kingib Lindanisa tornist muistsepõlwe raamatu, kingib seega priiuse, kingib terve rahwa õnne.

Mis ime siis, kui niisugusel korral Kalewipoja õnnepäike looja lähed. Sõda riihub Kalewipojalt ta wapramad seltsimehed. Minult Olewipoeg jääb talle järele. Uuesti sõtta minnes paneb Kalewipoeg Olewipoja Lindanisa walitsejaks. Seni on Kalewipoeg ise walitsuse ohje oma käes pidanud. Surma ette aimates määrab ta Olewipoja enese asemele. Ühtlasi peab Olewipoeg pooleli jäänud linna edasi ehitama. Olewipoeg peab Lindanisa kantsid tugevamaks tegema, kraawid sügavamaks kaewama, et linn tõesti igapidi waenlaste wasta wõiks warju anda. Kalewipoeg nagu tunneb, misugused wõitlemised tulewikus ees seisawad, kudas waenlased ta linna enestele püüawad saada. Sellespärast ei tohi Olewipoeg wärsida, waid peab lepingu järele linna edasi ehitama, seda enam, et Kalewipoeg talle ehi-

tuje eest kotti kulda määranud. Kui juur see kullakott olnud, jeda meile kujukilgi ei ütelda. Igapidi võime oletada, et Kalewipoja määratud palk kuningliku palga kilda langeb. Kuningliku palga tõttu võib Kalewipoeg jeda paremini Olewipojalt nõuda, et see linna mehiseks kindluseks muudaks, nii et kindluses olejatel väliseid waenlasi poleks tarwis karta. Lindanijas kuningliku võimuga walitsedes võib Olewipoeg jeda hõlpsamini suurt ülesannet forda saata. Ei wea enam Kalewipoeg ise talle ehituse aineid kätte, teeb jeda ometi ta kuningliku käsu pääle rahwas, kes nüüd ju hulga kaupa Lindanijasse elama asunud. Lahkub siis ka Kalewipoeg isa kalmukünnalt, hoolt on kantud, et linn tubliks linnaks peab saama, nagu teisi sellesarnaseid wähke leida.

Walitjusekeppi Olewipojale jättes ja soowides, et Olewipoeg rahupõlwes rahwast ja armupõlwes alamaid kaitseks ja temast õnnelikumaks saaks, lahkus Kalewipoeg isa haualt Lindanijast ega tule sinna enam ialgi tagasi. Kottuõmm ootab juba Kalewipoja süüdlasi püüd.

Olewiste kiriku ehitamine.

Lindanijas walitjuse keppi käes hoides on nüüd Olewipoja püüd Kalewipoja nõudmist täita, nimelt linna walmis ehitada. Endiste tornide kõrwa tõusewad uued tornid. Siisgi üksigi ehitus ei käi weel teistest linnadest üle. Ühe arwamise järele tuleb Olewipojale enesele, teise järele aga rahwale soow niisugust kirikut ehitada, kelle jarnast mujal kujukil ei ole. Ülepää tunneb rahwakuule Ole-

wiste kiriku ehitamise kohta jutu mitme kümne teise endiga. Kiriku ehitamise ajal ei nimeta rahwaluule ehitajat ka enam Olewipojaks, waid lihtsalt Olewiks. Igapidi seisab kahtlemata kindel, et Kalewipoja Olewipoeg ja rahwaluule Olew üks ja seesama isik on.

Üks kõi, kas oma wõi rahwa tahtmise pääle hakkab Olew uut kirikut ehitama, mis tervele maale auuks ja iluks oleks. Kuna lugulaul Linda-nisa ehitajat alati nimepidi Olewipojaks nimetab, ei tunne muu rahwaluule uue kiriku ehitaja wõõramaa mehe nime mitte. Kui rahwas lasseb uut kirikut ehitada, siis nõuab ehitaja rahwa käest kas koti wõi koguni tuhat tündrit tulda. *) Ühe teise järele annab Kalewipoeg kiriku ehitamise käsu ja määrab ehitamise eest palga. Rahwaga lepingut sobitades lisab meister omalt poolt tingimise juurde, et ta palgast ilma tahab jääda, kui rahwas ta nime teada saab. Üks Kadrinast saadud wana jutt teab, et Olew esmalt Kadrina kirikut ehitanud. Teda kutsutud aga sel ajal Tallinna Olewiste kirikut ehitama. Olew jätnud Kadrina kiriku ehituse pooleli ja läinud Tallinna suuremat kirikut walmistama. Rist Kadrina kiriku müürides näidata praegu weel seda kohta, kui kaugele Olew ehitanud. Ühe Palmse teise järele ei ole Olew mingi wõõramaa mees, waid Palmsest pärit. Palju aastaid elanud ta Palmse laanes. Surma ligidal tundes tahab mees enesest mälestust maha jätta, mida aastajajad temast tunnistust annaks. Ta läheb Lindanijasse ja hakkab sääl uut kirikut ehitama, ei nimeta ometi oma nime kellegile. Küll

*) Siwanemate warandus, lht. 25—27.

nurib linna rahwas, aga ei saa nime kätte. Iga õhtu käib kiriku ehitaja ometi kodu. Korra läinud keegi meistri järele ja kuulnud, kudas naene meistri kodu last kiigutades laulnud:

Ara muta, pojutene,
Ara muta, ära kaeba,
Las' tuleb Olew koduje,
See toob sulle sooje jaiu,
Magusaida maasikaida jne. *)

Sest saab linnarahwas meistri nime teada. Tornil lõpetades nimetatakse all: „Olew, lipu marras on kõwer!“ Seda kuuldes ehmatab Olew ja kukub torni otsast maha surnuks.

Muud teijendid tunnewad niisama wähe ehitaja nime. Peaaegu kõik jätawad meistri ilma palgata, nii pea kui Lindanisa rahwas ta nime teada saab. Ühel ehk teisel wiisil saab Lindanisa rahwas meistri nime kas Marwast, Suursaarest ehk mujalt teada ja nüüd on meistri elupäewad kohe loetud. Mõne teijendi järele kannab ehitaja Dole nime. Üks teijend jälle kõneleb, et Olew naene meest tuleb taga otsima, kui see söömaajaks koju ei ilmu. Naist nähes hüüab Olew torni otsast, et naene oma mehe nime ei nimetaks. Aga wist ei kuule naene hüüdmist, naene nimetab Olew nime ja sedamaid langeb Olew torni otsast maha. — Jälle üks teijend teeb torni otsast langemise põhjusets hooplemise. Kiriku ehitust lõpetades ja risti torni otsas paigale pannes hakkab Olew kangesti hoop-
lema. Hoobeldes taganeb ta liig palju ja langeb üle telingi ääre alla. Tawalisesti langeb ta risti

*) Postimees 1898, nr. 289.

paigale panekul nime kuuldes torni otjast maha, uks ja konn kargawad aga maha langedes kõhust wälja. Kuhu ta langeb, sinna ta maha maetakse.

Teisendi järele ehitas isa Olew Tallinnas, poeg Olew aga Narwas firikut. Mõlema ehitaja jaoks on aga üks aimus wäsar olemas. Selle wiskawad nad korda mööda ühele teisele kätte, isa pojale Narwa, poeg ijale Tallinna. Teine teisend teab, et Olew kerve ühe kääga Tallinnast Smur-saarde wiskab.

Weel ühe teisendi järele tuleb Kalewipojale tahju, kui Olewiste firikut näeb walmivat. Kalewipoeg on Olewile lubanud tündri — ta jada — kulda maksta, kui firik täiesti walmis saab. Walmis saamist kartes tahab Kalewipoeg torni pihta kiwiga wistata. Kiwi ei trehwa torni pihta, waid lendab lähedalt mööda. Kiwi eest emmast kõrwale hoides wäärduw Olew jalg ja Olew kukub prantsatades torni otjast maha.

Wiimaks tähendan weel üht teisendit, mille järele wanapagan firiku torni tahab purnks wistata. Wanapaganal ei ole, muudugi mõista, Olew palgaga midagi tegemist, wanapaganat kihutab ainult wiha niisugusele teole. Kirik jääb wanapagana kiwist puutumata, kuid selle asemel langeb Olew torni otjast maha. Olew jääb sinna maha, kuhu ta langenud, niisama uks ja konn, kes kõhust wälja tulnud. Aja jooksul muutub Olew ise kõige ussiga ja möögaga kiwiks. Kiwina seista nad praegu alles firiku seinä ääres.

Et torni töö täiesti lõpetatud, ristgi ju paigale pandud, siis ei wõi Olew surm firiku ehitamist enam takistada. Ütlus: rist on wiltu! ehk lipu warras on kõwer! langeb ainult hirmu-

tuste tillda. Olewī töö on igapidi auuſasti tehtud, kui ta ka ise enam oma tööd täielikult ei ſaa maadata ja inestleda.

Kas linna rahwas Olewī pärijatele palga wälja maksis, ſelle kohta ei lausu rahwaluule midagi. Lugulaul Kalewipoeg kõneleb, et Olewipoeg ühe ja Allewipoeg teise pörguſt ära pääſtetud neiu enesele kofis. Olewī jutu teiſendid teawad Olewī laſteſtgi rääkida. Kas need nüüd iſa päranduſt nõuawad, kas peab Lindaniſa rahwas neile fullakoti wõi fullatündrid wälja makſma, ſee jääb meile ſeletamata ülesandeks. Linna rahwas püüab küll palga makſmiſeſt lahti pääſeda, aga wõimalik, et ta ſiisgi häda korral maksab. Tappa igapidi linna rahwas Olewit ei tahtnud. Kui ta torni otſaſt maha langeb, ſiis ei ſünni ſee otſe linnarahwa tahtmiſe pääle, ehk rahwaſt küll makſuſt pääsmiſe mõte wiſt rõõmuſtab.

Tallinna huffaminemine.

Olewī wõi Olewipoja ſurmaga jääb Lindaniſa ehituſ pooleli. Suur jagu linna on walmis, aga mõni tükk ometi alles ehitamata. Onneks linnale, et Olewipoeg ſuri, ſeſt kui Olewipoeg oleks linna walmis teinud, oleks linnale wiſt hukatuſ kätte tulnud. Üleüldſe tuntuſe ju juttu, kelle järele Ülemiſte järw Tallinna ära uputab, niipea kui Tallinnast küſimiſe pääle waſtuſ antakſe, et linn täieſti walmis. Miks nii aga? See on küſimine, kelle pääle raſke waſtuſ anda. Põhjuſte taga pärimiſel ſain korra järgmiſe waſtuſe: Kalewipoeg oli Olewipojale ſuure hinna ehituſepalgaks lubanud,

ei tahtnud aga hää meelega maksta. Sinna walmisjaamisel tahtis Kalewipoeg katsuda, kas linn weelegi jõuab wasta panna. Seks tahtis Kalewipoeg Ülemiste järwe linnale kaela lasta. Kui nüüd Ülemiste järw linna ei jõudnud rikkuda, siis oli tunnistus selge, et linn tubli, ja Kalewipoeg tahtis ehitaja tööpalga wälja maksta. Jõudis Ülemiste järwe wesi aga linnale kahju teha, siis selgus jüst, et linn oma otstarbet ei täida, ja Kalewipoeg tahtis ehitaja palgast ilma jätta. Olewipoeg suri ometi enne, kui linn täiesti walmis sai, ja niisama sai Kalewipoeg surmale jaagiks, enne kui linnaga proowi wõis teha.

Palju tuttavam on teisend, kelle järele hall mees Ülemiste järwest wälja tuleb ja küsib, kas linn walmis. Kreuzwaldi teadete järele ilmuda hall mees sügisel pimedal ööl, minu kuulmise järele aga Jaaniöösel, mil üleüldse kõiksugu wainud hää meelega ilmuvad. Ülemiste järwest ilmunud mees läheb siis korra aastas linna wärawasse ja küsib wärawawahi käest, kudas lugu linnaga. Wastaks waht, et linn täiesti walmis, siis uputaks Ülemiste järw kogu linna ära. Hää jüdametunnistusega wõib waht alati küsijale feeldawa wastuse anda. Ikka leidub linnas ehitamist. Riipea kui Ülemiste järwest tulnud küsija kuulab, et linn ammuugi weel walmis pole, läheb ta tulnud teed tagasi, meel nuffer, et linnale wiga ei wõi teha.

Kalewipoja katset linna uputamises wõiksimetsegi mõista, aga kudas mõistame halli mehe püüdmist? Mis pärast tahab Ülemiste järwest tulnud hall mees linna uputada? Kes on ülepea see hall mees?

Nii palju kui ma ühe ja teise käest järele pärimud, ei teadnud mulle ometi keegi aru anda, kes küsija on. Me võiksime küsijat Ahiks pidada. Ahiti võiks järves asuda, nagu teda ülepää paljudes wetes arvatakse ajumas olevat. Üks asi aga weeretab halli mehe Ahiks pidamisele kiwi tee pääle ette. Riipalju kui ma Ahil lugusid tunnen ja neid uurinud, ei ole mulle veel silma puutunud, et Ahiti mööda maad rändama läinud. Seda võiksime aga juba rändamiseks pidada, kui Ahiti Ülemiste järvest mitu versta eemale Tallinna wärawasse läheb. Pikk rändamine mööda kuiva maad oleks hoopis uus nähtus Ahil tegewuses. Riisugust tegewust ei tohi ma enne Ahil loomuks tunnistada, kui mul findlad tunnistused selle kohta käepärast. Seni puuduvad mul aga findlad tunnistused.

Just jedasama võime weewaimust ütelda. Ühestigi weewaimust ei kuule me, et ta mööda maad rännanud. Näkid näitavad endid mõne korra küll kaldal, aga kaldalt kuigi kaugele nad ometi ei lähe.

Kudagi wiisi peaks küsija Ülemiste järwega ühenduses seisma. Ei seisaks ta ühenduses, kudas võiks ta siis Ülemiste järwe Tallinnale kaela jaata? Veel enesel ei wõi mingisugust wiha ega waenu Tallinna wasta olla. Kui Ülemiste järw Tallinna peab uputama, siis teeb ta seda ikka kellelegi sunnil. Kelle sunnil see ometi peab sündima, selle kohta ei tea ma praegu jelget aru anda.

Riisama jääb uputamise põhjus jegaseks. Järelepärimiste pääle kuulsin nii palju, järwe waim olla linna pääle pahane, et linna rahwas ta wee ära rojastada. Seda rojastamist tahta ta linnale kätte maksta. Et kättemaksmine täielik

jaats, tahta järwewaim — wist Ahiti — seni oodata, kuni linn täiesti walmis saab. Siis tahta ta linna kõige inimestega ära uputada.

See seletus läheb omalt kohalt forda. Rahwaluule teab meile mõnda forda jutustada, et järwed — õigem järwewaimud — wee rojastamise pärast endid wihastanud ja jeda kurja kätte maksnud. Nad on aga jeda ifka juba teinud. Pääle selle ei ilmu kättemaksmine ialgi otsekohesest nuhtluses, see on, ma ei mäleta ühtegi lugu, kelle järele järw rojastajate kallale oleks läinud ja neid ära uputanud. Palju enam ilmub järwede nuhtlus ses, et nad „kimpjud, kampsjud kofku wõtawad,“ wana eluaseme maha jätawad ja teisale aset wõtma lähewad. Sääli uputawad nad mõne korra küll majasid ja inimesi, aga ialgi ei tähendada meile kätte, et see mõne süü nuhtluseks jündinud.

Õsjaraldufeks jääb siis Tallinna nuhtlusel, et nuhtlus alles tulewikus peab tulema, siis kui linn täiesti walmis saab. Tawalijesti ei wiivita järwed nuhtlusega sugugi, waid saadawad oma nõuu warsti forda.

• Weel ühe teisendi järele hoobelnud linna ehitaja — küll Olemipoeq — et kui linn täiesti walmis, siis see kedagi ei kard. Järw ometi tahta näidata, et ta linnast jagu saab. Kui siis linnast wastatakse, et linn täiesti walmis, hakata ülemiste järw linna uputama. See teisend teeb järwe elawaks olemiseks, kes linna ehitaja hooplemist kuuleb. Riisugune asja mõistmine räägib ometi rahwaluule teadete wasta. Järw ise on wesi, ei mõista ega tea midagi. Kuulda ja mõista wõis ainult järwewaim, wõis Ahiti. Et aga Ahiti ehk järwewaim linna jeda wiisi ähwardanud, jeda ei teatud mulle ütelda.

Lühidalt totku wõttes wõime tähendada: niipea kui Tallinn täiesti walmis, tahab Ülemiste järve linna ära uputada. Kes aga Ülemiste järve niisugusele teole sunnib, seda pole siamaale keegi jõudnud ära seletada. Wist on nõnu kordajaatja linna walmis olemise järele küsinu hall mees; kes aga see hall mees on, seda me ei tea. Wõni tahab teda wanapaganaks arvata, kuid niisuguse arwamise jaoks pole ma mingisugust põhjust leidnud. Igapidi jääb Tallinna hukkaja kuhu meile mõistatusjeks.

Wiimaks nimetan weel, et ühe arwamise järele rahwas uputamise loo kuulutanud Tallinna oma kasu pärast. Uputamise lugu peab Tallinnale tagasihutajaks olema edasi püüda. Wäikesed linnad, kellele niisugust ähwardust pole kuulutatud, on edenemises seisma jäänud. Tallinn aga, kelle pää kohal hirmus ähwardus nagu Damoklese mõõk juukse karwa otjas kõlgub, on selle ähwarduse tõttu edasi tõtanud ja jõuab ühte lugu edasi. See ähwardus ei lasa Tallinna ialgi käsi rüppe panna. Selle ähwarduse olla kellegi arwamise järele Kalewipoeg wälja mõelnud, et linna suurenemise eest hoolt kanda. See ähwardus käinud Kalewipoja poja linna Lindaniša kohta ja see ähwardus mõjus edasi, kui Lindaniša hiljemini Tallinnaks ümber ristitud. Riiklasti Lindanišal kui ka Tallinnal olla see ähwardus alati edasipüüdmise wedruks olnud.

Lindaniša ja Tallinn.

Enam kui ühe korra olen kuulnud mõtet awaldawat, et terve Lindaniša nimi Kreuzwaldi

leidujeks tulla lugeda. Rahvas nime kusahil ei pruukida ja sellepärast ei ole kahklea, et Kreuzwald nime üles leidnud. — Pärigu nüüd Kreuzwald küll mitmesuguste lugude isa auunime, Lindanisa leiduse auu me temale ometi ei wõi anda, kõige vähemalt täielikult mitte. Need, kes Kreuzwalbi tahawad Lindanisa isaks teha, on ühe wäikese asja unustanud, nimelt, et Läti Hindrek juba Lindanisa nime pruugib. Lugegu kahklejad Läti Hindreku ajaraamatu 23. päättüki teist osa, ja nad kuulewad, et Hindrek juba Lindanisa nime tunneb. Läti Hindrek jutustab nimelt, et Daanlased Lindanisa kindlusesse tulnud, selle ära lõhkunud ja uue kindluse asemele ehitanud. Tunneb nüüd Läti Hindrek Lindanisa, siis ei wõi me milgi kombel, teeme, mis teeme, Kreuzwalbi Lindanisa isaks nimetada.

Ühes tükis wõiks Kreuzwald ehk ometi Lindanisa isa auu enesele pärida. Lugu on nimelt nüfugune, et Läti Hindrek kusahilgi Lindanisa nime ei pruugi. Ülemal nimetatud kohas ütleb Hindrek „Lindanise“. Muidu leiame weel sõna kuu Lindanienje, ialgi aga mitte Lindanisa. Esimene, kes sõna kuu Lindanisa tarwitas, oli Kreuzwald. Ju enne Kalewipoja ilmunist püüdis Kreuzwald tõendada, et Läti Hindreku Lindanise tulla Lindanisaks lugeda. Ja Kalewipojas eneses annab Kreuzwald tähendatud nime kohta järgmise seletuse:

Sinn peab Lindanisa
 Memme mälestuseks jääma,
 Sest üks koht ei toida lapsi
 Rohkesti kui ema rinda.

Kreuzwaldile näitas nimi Lindaniisa ütle mata
 sünnis olewat, sellepärast walis ta selle sõna kuu,
 ilma et pikemalt oleks uurinud, kas nimi tõesti
 kõlbab. Lindaniisa nimele mõiksimine weel eluõiguse
 anda, kui me ainult sõna kuu Lindaniise tunneksime.
 Paraku puutub meile weel sõna kuu Lindaniense
 filma. Lindaniisa sõnast mõis Läti Hindref
 waewalt Lindaniense sõna teha, olgu küll, et
 nimele wäänamise päale Läti Hindrefut meistriks
 mõime nimetada. Päale selle ei näe meie kõige
 wähemat põhjust, miks Kalewipoeg linnale Linda-
 niisa nimeks pidi andma, tahtis poeg ka ema
 kudas auustada. Linn oli palju enam isa mäles-
 tuseks isa kalmule asutatatud. Kudas pidi linn
 aga ema nimeks olema? Täiesti arusaamata seletus.
 Oleks Kalewipoeg näituseks Ülemiste järwele nime
 andnud Lindaniisa, siis mõiksimine jeda küllalt mõista.
 Järw mõiks rahwast weega joota ja jeda wiisi
 Linda niisa meelde tuletada. Nüüd aga ei tanna
 järw Lindaniisa nime, waid linn. Et linn kõige
 vähemalt esiotja rahwast oleks toitnud, jeda ei
 wõi me kudagi wiisi tõeks näidata.

Kreuzwaldi seletus Lindaniisa kohta seisab hoopis
 nõrkade jalgade pääl. Mingisugust toetust ta oma
 seletusele ei sõna muretsjeda. Sellepärast mõib siis
 küll Kreuzwald enesele Lindaniisa isa nime pärida,
 i. o. nime praeguse kuu leidja auu, kuna Linda-
 niise nime ometi ju Läti Hindref tunneb.

Enne weel kui Kreuzwald oma Lindaniisa sele-
 tusega ilmus, katsumiswad mitmed õpetatud mehed
 Lindaniise kohta seletusi muretsjeda. Kuusi arwamise
 järele ei ole lõpp -nise (-ise) midagi muud kui
 Linda sõna sisseütlemine. Tõendusets mõtab Kuus
 järgmise näituse:

Odamehed otša pääle,
Tapperid taga rindanesse,
Ruiamehed murga pääle.

Prugitagu nüüd rahwauludes mõne korra
pääle niisugust sõna kaju nagu „rindanesse“,
igapäewases elus wõis jeda küll waewalt ette
tulla. Läti Hindreku nime „Lindanijs“ Linda
sõna fiskeütlevaks teha, näha, et küll julgus olewat,
mis Kalewipoja üle lahe ujumist Soome nii elawalt
meelde tuletab. Minusse kõige vähemalt jätab
katse, „Lindanijs“ nime Linda sõna fiskeütlevaks
tunnistada, liig palju Tooma waimu järele.

Enam eluõigust tahaksin Neusi seletusele Linda-
nijs sõna esimehele poolele anda. Neus jõuab
jellele otsusele, et Linda midagi muud ei tähenda
kui linna. Wäga wõimalikuks wõime tõesti jeda
küll arvata, et praegune linn Läti Hindreku keeles
wõis Linda olla. Sarnast sõna kaju leiame enam
kui ühe korra Läti Hindreku kirjades. Nii sei-
wad jään näituseks nimed Agelinde, Somelinde¹⁾
jne., mis praeguse keele järele Agelinn, Soomelinn
kuuluvad. Ühes kohas kirjutas Hindrek siis linde,
teises linda. Nii hästi linde kui linda tähenda-
wad linna. Sõna esimehe poole seletusega wõiks
leppida, teine aga teeb päämurdmist.

Teine õpetatud mees²⁾ on Linda sõnale veel
teise seletuse leidnud. Linda ei tähenda selle se-
luse järele linna, waid kalju. Sakslased oma
keeles nimetawad meie kaljulist mere äärt tihti
„glint“. Sellest nimest olla Gestlased Linda
teinud. Linda tähendada ühtlasi kalju ja kalju-

¹⁾ Revals sämtliche Namen, Iht. 40 jne.

²⁾ Pabst, Finland 1855.

waimu wõi minu poolest kaljumalast. See seletus jündida wäga hästi Kalewiga kokku. Kalew tulla kalju jõnast ja tähendada siis niisama kaljuwaimu. Üks olla rahwa oma nimi, teine wõõrastelt laenatud. Laenatud nimi tähendada naesterahwalist olemist.

Jseeneseft näitab see seletus nii kaunilt, aga kahjuks puudub tal põhi. Me ei tunle kujukilgi, et rahwas mereäärast kivist wõi kaljulist kallast lindak nimetaks. Oletas rahwas tõesti enne seda nime pruukinud, siis peaks ta seda praegugi weel pruukima, seda enam, et Saksalased seda nime praegu pruugiwad. Rahwas ei tea ometi niisugusest lindast midagi ja sellepärast ei wõi me nüüd kui peame niisuguse leiduse kõige kaljumalaga enestest eemale lükkama. Aga mispärast ülepää niisugusi keerulisi seletusi otsida, kui meil päris seletus käepärast olemas? Üks Kalewi abikaasa Linda meile kõik ära seleta? Wististi, kui me seda enne selgesti teaksime, et Kalewi abikaasa nimi tõesti Linda olnud. Aga see'p see on. Küll kuulutab lugulaul Kalewipoeg meile selgesti, et Kalewi kaasa Linda nime kandnud, aga see on ka kõik. Rahwaluule ainetega ei wõi me paraku selgesti kätte näidata, et Linda Kalewi kaasaks tuleb lugeda. Nimi puudub tavalisest. Brennuse julgujega Rooma turul, kui wõitja oma mõõga kaalu päälle juurde wiskas, on Kreuzwaldgi Linda walmistanud, aga paraku ei jõua me talle mehhist murgakiwi alla weeretada, kelle otsast ühedgi armustuse tuuled teda ära ei jaks nihutada!

Selle kirjutuse trükitojas olemise ajal ilmus Lindaniša nime kohta veel üks seletus.¹⁾ Seletaja näitab esmalt üsna dieti kätte, et Lindaniša Linda nisha ei mõdi tähendada, sest niisugune tähendus tuleks dieti Linda halvendamiseks lugeda. Siis aga kirjutab seletaja edasi: „Nimi Lindaniša tähendab jedasama, mis Tallinn, ja järgmiselt: Lin-Danissa, see on: linn Daanissa ehk praeguse teele järele: linn Daanimaal.“

Esimesel silmapilgul näitab see seletus väga faunilt: Lindaniša—Linn Danissa. Paneme aga jeda seletust terasemalt tähele, siis kaob faunidus. Keeleteaduslikult mõiks linn Daanissa õige olla, aga siiski jääb sellele seletusele see wiga juurde, et nii ometi ei ütelda. Ja peaks veel üteldama, lõõb see nimi ometi tõsidusele wastu filmi. Mii on meie maa Daanimaa olnud? Küll on meie maa Daani walitjuse all seisnud, aga Daani walitjuse all seisnimega pole meie maa Daanimaaks ometi veel mitte saanud. Seda ei leia me kusagil kirjades, et meie maad juba Daanimaaks oleks nimetatud. Pääle selle oli Lindaniša ammu enne juba olemas, kui Daanlased meie maale tuliwad. Läti Hindrek²⁾ nimetab ju selgesti, et Daanlased meie maale tulles 1219 Lindaniša wana kindluse ära lõhkusiwad ja oma uue kindluse ajemele ehitasiwad, mis Reweliks, Revaliaiks hakati hüüdma. Oleks Lindaniša nime alles 1219 ehk hiljemini hakatud tarwitama, mõiksime ülemal nimetatud tõendust veel uskuda, nüüd aga tõukab ajalugu teeteadusega ühes selle wäite ilma armuta ümber.

¹⁾ Uus Aeg 1900, nr. 62.

²⁾ 23 peatükk, § 2.

Lindaniisa ei wõi siis milgi kombel „linn Daanissa“ olla. Meil ei jää seega muud nõuu üle kui nime seletust edasi otsida.

Kreuzwald on Kalewipojale Linda emaks andnud, ilma et ämmaeided wõi ristimise tähed seda sündimist päewaselgeks jõuaksiwad teha. Me peame Linda Kalewipoja emaks arwama, sest Kreuzwald ütleb seda. Olets Kreuzwald ütelnud: Kalewipoja emaks pidage Salmed, — me oleksime pidanud Kreuzwalddi ütlemise pääle. Hoopis suurema julgusega usume aga üht ehk teist, mis Kreuzwald nii ütleb olevat, kui Kreuzwalddi selja taga rahwas sedasama ütlust fooris tõendab. Kalewipoja ema kätte juhatades ei näe me Kreuzwalddi selja taga niisugust foori mitte seiswat, niisama wähe nagu Lindaniisa nime seletusel.

Terwe Linda ja Lindaga ühes Lindaniisa jääb seega nagu Paabeli samiste jalgadega kuldrujuks seisma. Nimetasin Lindaga ühes koos Lindaniisa, siis ei tule seda ütlust nii mõista, nagu tuleks esiwanemate kindluse olemise poolest praeguse Tallinna kohal enne 1219 kahelda. Ei, ajaloolikult wõime tõeks tunnistada, et Gesticlased tõesti enne Daanlaste tulekut 1219 Tallinna kohal ühe kindluse peremehed olnud, aga kas see kindlus tõesti Lindaniisa nime kannud, nagu Kreuzwald seletab, selle poolest katsume praegugi veel nagu pimedad käsitandu.

Lindaniisa alus on alt ära õnnistatud. Kas peame wiimase toe alt ära tõmmama ja terwe ehituse põrnu langeda lastma? Minugi poolest, kui kohe uue, kannima ehituse asemele walmistame. See kannim ehitus pündub ometi. Sellepärast jätame parem wana ehituse seisma, ehk teiste

õnadega, laseme Lindanisa edasi elada, kui ka ta alus ära õnnistatud, laseme jeni edasi elada, kuni uus, parem ehitus asemel. Täniſed uued on aga wanast waewalt paremad. Mispärast siis halwa halwa asemele panna? Jäägu seega Lindanisa esiotſa Lindaniſaks, kuni keeletark ja wana aja tark tuleb ja meile linna loob, mis kõige nurelikumate nõudmiſed täidab.

Wiimaks nimetame weel ühte ſeletuſe katſet. Selle järele peaks Lindanisa niisamajugune koha nimi olema nagu Walinguſe, Awanduse, Ediſe, Tohiſe, Tiimuſe, Ingliſte jne., ehk ka nagu Ülemiſte järw. Mis tähendaks siis aga Lindaniſe? Tähenduse leiakſime ehk, kui nime wähe parandakſime, Lindaniſest kas Lindaliſe ehk Linnaliſe ehk Linnaliſte teekſime. Lindaliſe tähendaks siis linnaliſe elukohta, nagu Ülemiſte järw ülemiſte mägede järwe tähendaks. See ei oleks ſugugi mõimata, et kas Läti Hindrek iſe ehk ta ajaraamatu äraſirjutajad Lindaliſe asemel Lindaniſe olekſiwad ſirjutanud, nagu needſamad äraſirjutajad korra Lindaniſe asemel ju ka Lindaviſe on ſirjutanud. Lindaniſe ſaaks ſeda wiisi Linnaliſteks, kus juures ſõnale elukoht juurde tuleks mõelda.

* * *

Lindaniſaſt pöörgem nüüd Tallinna poole, nagu nüüd Kalewi kalmu kohta hüüame.

Mis tähendab nimi Tallinn?

Ammuſeſt ajast on jellele küſimisele ſeletuſi otſitud ja mõneſuguseid ſeletuſi antud. Paneme neid lühidalt tähele.

Ühe ſeletuſe järele ei tähenda Tallinn muud kui Tall-linn ehk Tallilinn. Dieti tuleks nimi

seega 3 l-ga kirjutada. Kudas on aga linnale niisugune imelik nimi antud? Seegi küsimine ei jää vastusetä. Ühed arvavad, et Daani kuningas Waldemar praeguse linna kohale kõige esmalt tallid ehitanud ja tallidele alles hiljemini majad juurde. Sel põhjusel hakatud linna Tallinnaks hüüdma.

Selle arvamise nõrgad küljed paistavad meile varsti silma. Ilma kahju kartmata võime selle pääle julgesti kihla vedada, et Daani tark kuningas Waldemar niisugust rumalat tükki ial poleks teinud, et waenlaste maal waenlaste kindluse ära oleks lõhkinud ja kindluse asemele ainult laudad ja tallid ehitanud. Need tallid oleksivad kohe waenlaste saagiks langenud. Seda lollust ei luuleta wist keegi meie esiwanematele, et esiwanemad Waldemari hobuseid tallides oleks kartma hakanud. Ei, palju enam võime kindlasti oletada, et esiwanemad liig ruttu kuningas Waldemari tallidele oleksivad wõõraks tulnud ja tallid kuninga hoostest tühjendanud. Waatama tulles poleks Waldemar küll ainuistgi kahjakandjat enam eest leidnud.

Pääle selle ei räägi Läti Hindrek tallide ehitamisest sõnagi, küll aga uuest kindlusest. Esiwanemate endine kindlus Lindanisa lõhuti ära, Daanlased ehitasivad uue, Tallinna, asemele. Küll ei nimeta Läti Hindrek kindlust Tallinnaks, waid Daanlaste järele Reveliks, Revelaks, aga see Hindreku Revele pole muud kui praegune Sakslaste Reval, Wene-laste РЕВЕРЬ, siis teise sõnaga meie Tallinn. Talli seletus on seega liiwapäälne ehitus ja langeb nagu paberist tehtud hoone esimese tuule õhuga.

Teine seletus jälle käis selle kohta, et uus linn tallinäoline olnud. See seletus lähets ennem

korda, kui seletajad ära näitaksivad, mis nagu öieti tallil on. Ma kardan aga, et nad mingi-
jugust märki ei leia, mis suure wahel talli ja elu-
maja waheteeb. Oleks öeldud, et linn kiriku-
näoline olnud, siis mõiksin seda weel mõista.
Mis aga tallinäoline on, see on niisama hästi
elumajagi näoline. Surema wahel puudus elu-
maja ja talli ehitamise wiisil tõmmab selgi seletusel
põhja alt ära.

Edasi minnes kuuleme arvamist, kelle järele
Tallinn talist linna tähendab. Selle seletuse poole
hoidjad toetavad endid selle pääle, et mitmel pool
Tallinna asemel Talin üteldakse. Öige. Wäga
tihti kuuleme Talinast räägitawat. Mõni tuleb
Talinast, teine sõidab Talinasse. See Talin
tähendada siis, nagu nimetatud, talist linna, kus
juures sõna lõpult aja jooksul täht e ära oleks
kadunud. Hää küll, aga siis peatsime ütleva: Ta
tuli Talifest, ta läks Talisesse, mitte aga Talinasse.
Talifest ega Talisesse ei kuule me ialgi. Unustas
ka rahwas aja jooksul nime wiimase tähe, niisama
ruttu ei oleks rahwas sõna käänamise wiisi ometi
mitte mõinud unustada. Seega ei wõi Talinal
Talisega küll midagi tegemist olla.

Eh! teiseks weel: mis peaks nimi Taline linn
tähendama? Talina sõbrad ei jää wastust wõlgu:
Endine esiwanemate kindlus oli ainult juine kindlus,
Daanlased aga ehitaksivad selle asemele talise
kindluse. Müüd aga tuleb küsida: mis on juine
kindlus, mis taline kindlus? Kui kufagil
kindlus tehtud, siis on ta ilka niijuguseks tehtud,
et temas talwegi wõidi wiibida. Alalugu ei kõnele
kufagilgi, et meie maal muistsel ajal suiseid kindlusi
ehk ka ainult taliseid kindlusi leitud. Suistel ja

talistel kindlustel meie maal puudub ajalooline põhi ja niisugune põhi puudub seega seletusel „Taline linn.“

Ühe l-ga Tallinna nime tahab ka J. Jung, ehk ta küll linna Talijeks linnaks ei katsu teha. Palju enam otsib J. Jung teisi põhjusi. Jungi arvamise järele ei ole Tallinn midagi muud kui Lindalinn ¹⁾. Sõnast on aja jooksul esimene pool, s. o. lin, ära kadunud ja dalinn järele jäänud. Da linnast on siis meie Tallinn sünninud. Et nimi aga da linnast sünninud, siis tulla seda Talinn kirjutada. — Muidu mõiks seletust tõesti tubliks nimetada, kui J. Jung tõendusid jõuaks tuua, et linn korra nime Lindalinn kandnud. Sel pool kuulsime aga juba, et Kalewipoja ema Linda otsimine niisama raske nagu Kungla ülesleidmine on. Oleks Tallinn tõesti Linda linn, siis ei peaks me seda nime mitte ainult ühe l-ga kirjutama, vaid ka d-ga, siis Dalinn. Kuidas kõlab see? Waatamata sellele jääb pääpõhjuseks selle seletuse wastu ikka tõenduste puudus, et linna iganes Lindalinnaks hüütud.

Ennem mõiksin seda uskuda, et Tallinnast Valli tehtud, aga seegi nimi enam luulelises keeles ²⁾. Kalewipoeg pruugib seda nime

Väldi laemad Valli alla,
Lindaniisa lähedale.

Lindaniisaga võrre võistles peab Valli wististi kääne Tallinnast olema, Tallinn nii ütelda laste keeli.

¹⁾ Postimees 1899, nr. 290.

²⁾ Elu pärast surma: lhf. 55—59

Et üksgi neist seletustest meid sihile ei wii, peame uut otsima. Sseenesest ei ole see seletus uus enam sugugi, waid ammu juba tuntud, ehk küll kõik teda omaks ei taha pidada. Paneme siis tähele, kas Tallinn Daanilinn ei wõi olla.

Tallinna sõna sündimisel Daani linnast on oma mõjuwad põhjused. Kuna Lindanisa maa-rahwa ehitatud linn oli, kistusiwad Daanlased selle maha ja ehitasiwad uue asemele. Küll ei hakanud Daanlased ise uut linna Daanilinnaks hüüdma, selle eest ometi rahwas, kelle maale linn ehitati. Linn ei olnud enam oma rahwa, waid wõõra rahwa ja see wõõra rahwa nimi anti linnalegi nimeks. Esiotsa hüüti linna wististi Daani linnaks ehk õigem weel Dani linnaks, sest nagu näha, ei wenitatud nime wanemal ajal nii palju kui praegu. Riiudgi leiame weel omal maal mitmed Dani-nimelised kohad. Nagu tuttav, ei pruugi meie keel pehmeid tähti sõna alguses, sellepärast tegi rahwas Danist Dani. Nimi kuulub siis küll Danilinn. Aga jookkul langes i täht wahelt wälja ja järele jäi Danlinn. N täht linna ees sulas l tähega kokku ja seda wiisi sündis Tallinn.

Et Tallinn Daanlaste linn on, seda tõendab omalt poolt ka üks rahwa suust saadud jutt¹⁾. Üks Daanlaste kuninga tütar aetud korra omalt maalt wälja. Kuninga tütre laew jõudnud wiimaks Tallinna alla; koht olnud nii kuninga tütre meele pärast, et kuninga tütar nõuuks wõtnud sinna linna asutada. Ja asutanudgi. Kui aga Daanlased maad tahtnud oma alla heita, kihutanud meie rahwas wõõrad oma teed, nende linna aga

1) Esiwanemate warandus, lhf. 23—25.

hakanud nad Daani (Tani) linnaks hüüdma. — Sel jutul on uue aja mail juures. Pääle selle ekshib see ajaloo vastu. Linna ehitajad ses jutus on ainult Daanlased, kuna ajalooft ometi teame, et enne Daanlaste tulekut ju Lindaniisa oli olemas. Lugulaul Kalewipoeg otsib linna ehitamises küll ka wõõralt abi, teeb aga Kalewipoja ometi linna asutuse mõtte isaks ja linna ehitaja abiliseks.

Tanilinnale annawad paar wõõrast keeltgi toetust. Soomlased hüüdsiwad wanemal ajal meie Tallinna Tanikan linnaks, see tähendab Tani linnaks. Mii näituseks ütleb Kalewala:

Säält on saadud õnneline:

Tanika linna taffaje,

Uue linna uste eesta . . . ¹⁾

Tanika linn tähendab siin Tallinna.

Teise tee Tallinna seletusele Tanilinnast annab Läti keel. Rehwele nime kõrwal pruugib Läti keel Dannupils nime²⁾. Dannupils tähendab aga Tani kindlust ehk, nagu meie päiwil kirjutatakse, Daani kindlust. Ma ütlen, kindlust tähendab pils ja see nimi just annab Tallinna seletusele Tanilinnast seda enam tuge. Nimi Dannupils tunnistab meile kõige päält selle nime suurt wanadust. See tuletab meile seda aega meelde, mill Tallinnas linna ei olnud, waid ainult kindlus. Selle kindluse Lindaniisa asemele ehitasiwad aga just Daanlased.

Kui nüüd Soomlased ja Lätlased omalt poolt linna Tanilinnaks nimetawad ja nad selle nime

¹⁾ XXV, 612—614.

²⁾ Neus, Revals sämtliche Namen, Iht. 44—45.

wist esiwanemate käest laenasiwad, siis ei jää enam kahtlust üle, et Tallinn midagi muud ei wõi tähendada kui Tanilinn. Njad on muidugi gmmu mööda, mill Tallinn Tanilinn olnud, aga nimi ise annab tulewikulegi weel tunnistust kauge minewiku ajaloolistest juhtumistest.

Tagasiwaade.

Njalugu kõneleb, et Daanlased, nimelt kuningas Waldemar 1219 Tallinna asutanud, asutades aga jäält ometi wana Gesti linna Lindanisa eest leidnud. Kudas see Gesti asutus wõi linn jündinud, seda oleme eespool rahwaluule teadete järele katsunud kätte näidata, sest et ajalugu ju kaugemale ei ulata kui ülemal nimetatud aastani, mil Daanlased maale tuliwad ja Tallinna kindluse asutasiwad. Gestlaste linn seisib ju Kalewipojast jaadik, kuid seda Kalewipoja aega ei oska me ühegi aastanumbri-
riga ära tähendada. Me jääme Tallinna asutamise aja poolest siis pimedasse käsikaudu katsuma. Igapidi tohiksime oletada, et Tallinna oma iga tuhande aastaga wõiks arvata.

Terasemalt rahwaluule teateid Tallinna kohta tähele pannes näeme, et rahwaluulegi meile linna ehitamist kätte näitab. Kudas nii? Rahwaluule ei lausu ju Daanlastest sõnagi?

Tuletagem Kalewipoja lugu meelde. Kalewipoeg tahab linna hakata ehitama. Linna ehitamiseks weab ta aineid kokku. Sääli juhtub ta aga hoone-
targaga, linna ehitajaga Olewipojaga kokku. Seda-
maid wõtab Olewipoeg ehituse oma hooletaks. Kes

on ometi see Olewipoeg? Ei omamaa mees. Teda nimetatakse selgesti wõõraks, külaliseks. Olewi ja Sulewipojast niisama ei öelda.

Wõõramaa mees Olewipoeg ehitab siis Lindanisa. Olewipoeg tuletab meile Olewiste kiriku ehitamise jutus Olewit meelde, kes niisama wõõramaa mehena ilmub, kui ka mõni teisend teda kaua aegu meie maal lasseb elada. Wõõramaa mees Olewipoeg wõi Olew juhatab meid aga Daanlaste juurde, kelle kuningas Olew mälestuseks kuulus Olewiste kirik ehitatud. Ilma tahtmata peaaegu näitab meile siis rahwaluule kätte, et Kalewipoeg küll Tallinnale nii ütelda aluse pannud, aga edasiehitust ometi Daanlaste tööks tuleb lugeda.

Hiljem annab Kalewipoeg linnawalitsuse hoopis Olewipoja kätte. Sedagi sammu tõendab ajalugu. Gesti lased on Lindanisas nii ütelda linna aluse pannud, Daanlased ehitavad edasi, Daanlane „Olewipoeg“ saab linna walitsuse oma kätte ja jääb Tallinnas maad ja rahvast kaitsma.

Sinmasama poole juhib meid Olewiste kirikugi ehitamise lugu. Nii wäga kui lugu ka meie rahwa oma näitab olewat, on ta ometi Skandinawlastelt laenatud. Skandinawlaste wana jutu järele tahtis kuningas püha Olew niisuguse kiriku ehitada, kelle jarnast kusagilt ei leita.¹⁾ Kuningas ei hakanud ometi ise kirikut ehitama nagu meil, waid lasseb ehitada. Ehitaja nime ei tea keegi. Palga saamisega ühenduses seisab ehitaja nime kättesaamine. Kogemata juhtub Olew ehitaja nime kuulma. Kirik sai walmis. Töö lõpetusel hüüab Olew alt: „Torni ots on wiltu, Blafer!“ Oma nime Blafer kuuldes eh-

1) Wagner, Unsere Vorzeit II. 281.

matab ehitaja nii, et jedamaid torni otjast maha kütub. — Skandinawlaste jutt läheb siis täiesti meie Olewiste kiriku ehitamise jutuga ühte. Daanlased ehitasiwad kiriku kui ka mitte just oma kuningaga, siis ometi põhjamaa — wennasrahwa — kuulsa kuninga püha Olew (Olavi) auuks (1014—1030). Pääle selle oli Daanlastel enestel Olew nimelisi kuningaid, kui need ka nii kaugele ei jõudnud, et omale pühaduse krooni oleksiwad ära teeninud.

Tallinna Olewiste kirikust ei tea ajalugu ülepää ütelda, kes ta ehitanud ja niisama wähe, millal ta ehitatud. Igapidi nähikse Olewiste kirik warsti pääle Daanlaste kindluse asutamist Tallinna ehitatud olewat. Ehitamine ise aga ei wõinud nii sündida, nagu jeda rahwaluulest kuuleme, sest jedama lugu jutustawad wäga tihti Skandinawlastedgi. Meie rahwas kuulis nimetatud lugu Skandinawlastelt ja ühendas selle loo warsti Olewiste kirikuga, jeda enam, et Olewiste kirik Olew nime kannab. — Inimese kuju konnaga ja ussiga on aga alles koguni hilisel ajal Olewiste kirikule juurde lisatud. Nagu Hansen oma raamatus¹⁾ kätte näidanud, on kirwi ühe kaupmehe Hans Paulseni mälestusekiwi 1513. aastast. Nimetatud kirwil aga ei ole kiriku ehitamisega kõige wähematgi tegemist, waid kirik on selle alles mitu sada aastat pärast ehitust lisaks saanud.

Armustuse tules kaob siis Olewiste kirikugi ehitaja Olew wõi Olewipoeg footumaks ära ja järele jääwad Daanlased põhjamaa kuulsa kuningaga püha Olewiga. Terwe Olewipoja wõi Olew kuju Kalewipojas ja mujal rahwaluules kustub

¹⁾ Die Kirchen und ehemaligen Klöster Revals.

seega Gesti kirjast täiesti ära ja jääb ainult Skandinawia kangelasena meie sekka edasi elama. Terve Olewí kuu on luu Skandinawia luust, weri Skandinawia werest. Siisgi on aja jookkul see kuu Gesti kujudega nii kofku liitunud, et harjumata film temas waewalt wõõrast wõib ära tunda. Palju enam on ta algupäralise Gesti kujuga — Kalewipojaga — nii ühte sulanud, et rahwas teda Kalewipoja „omaks meheks“ näitab pidawat. Ma kardan, wähe lugejaid leidus, kes kirjutuse algusel oleksiwad arwanud, et Kalewipoja armsa jeltfilise ja agara linnaehitaja kuu, mis nende ees nagu kápuga katkuda, lõpul nii kaugele ära pidi taganema, jah otse nagu fata morganaiks saama. Kuid tõsi peab tõeks jääma, olgu tõsi meile mõni korra mõru kuulda ja walus waadata. Ja seda wiisi riisub tõde Olewipoja meie käest, ei, käest ta ei riisu, ta näitab, kida see meie rahwa kasulapsjeks saanud, kellel ometi meie esiwanemate hulgas ija ega ema ei leidu. Kasuwanemad ja kasulapsed ühes koos aga wõisiwad hoolt kanda, et Tallinn kosuma ja kaswama hakkas ja tubliks linnaks sai. Ei tohi me üht eht teist jellepärast laitma hakata, et ta teise abi tarwitand. Käsi peieb kätt. Kæed üheskoos saadawad suured tööd korda. Kæed on ühtekofku jäänud: Kalewi kalmule on põhjamaalased ja idamaalased kofku tulnud, elawad koos ja nende üheskoos elamine rahuš teeb Kalewi linna suureks ja tugewaks, nii et see Ülemiste järwe ega muud äwardajaid ei kardad.

